

I S T O R I E

Cristian Vasile este cercetător științific I, dr. habil., în cadrul Institutului de Istorie „N. Iorga” (Programul *România și Europa în secolul XX*) – Academia Română, precum și membru corespondent al Academiei Austriece de Științe (ÖAW). Predă în cadrul Școlii de Studii Avansate a Academiei Române, unde este și conducător de doctorat. A fost secretar științific al Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (aprilie 2006 – aprilie 2007), coordonator al Comisiei Prezidențiale Consultative pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (aprilie 2007 – decembrie 2009), coeditor, împreună cu Vladimir Tismăneanu și Dorin Dobrințu, al *Raportului Final* al CPADCR (Humanitas, 2007). A fost director științific al IICMER (septembrie 2011 – mai 2012).

Volume publicate: *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist* (Curtea Veche, 2003; ed. a II-a, Litera, 2023); *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist* (Curtea Veche, 2005); *Perfectul acrobat. Leonte Răutu, măștile răului* (în colaborare cu Vladimir Tismăneanu, Humanitas, 2008); *Literatura și artele în România comunistă, 1948–1953* (Humanitas, 2010); *Politicile culturale comuniste în timpul regimului Gheorghiu-Dej* (Humanitas, 2011; Premiul „N. Bălcescu” al Academiei Române); *Viața intelectuală și artistică în primul deceniu al regimului Ceaușescu, 1965–1974* (Humanitas, 2014); *Un turn de fildeș în comunism? Institutele umaniste ale Academiei RPR în România lui Gheorghiu-Dej*, București, Corint, 2024.

Volume editate/coordonate: *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945–1989. Documente și mărturii*, Polirom, 2003; *Raport final* (în colaborare), Humanitas, 2007; „*Ne trebuie oameni!*” *Elite intelectuale și transformări istorice în România modernă și contemporană*, Cetatea de Scaun, 2017; *Naționalism și multiculturalism în cultura vizuală din România* (în colaborare), PostModernism Museum, 2017; *Centenarul femeilor din arta românească* (în colaborare), vol. 1–3, PostModernism Museum, 2017–2018–2021; *Erotism și sexualitate în „Epoca de Aur”* (în colaborare), PostModernism Museum, 2018; *Cultura de masă în „Epoca de Aur”: Cântarea României și Cenaclul Flacăra*, PostModernism Museum, 2019; *Tineri și tineret în România socialistă: Identitate, ideologie și dinamici socio-culturale* (în colab. cu Mioara Anton, Bogdan C. Iacob), Cetatea de Scaun, 2022. Coautor al volumului *Politicile umorului de extremă dreapta și războiul imaginilor din România*, PostModernism Museum, 2022.

C R I S T I A N V A S I L E

UN CAMELEON
ȘI „VIRTUȚILE” OPORTUNISMULUI

MIHAI RALEA

O B I O G R A F I E P O L I T I C Ă

HUMANITAS

Redactor: Sabina Lungu
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Alexandru Anghel
DTP: Dragoș Dumitrescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Artprint

© HUMANITAS, 2025

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Vasile, Cristian
Un cameleon și „virtuțile” oportunismului:
Mihai Ralea – o biografie politică / Cristian Vasile. –
București: Humanitas, 2025
Conține bibliografie
Index
ISBN 978-973-50-9000-5
929

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021.408.83.50, fax 021.408.83.51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723.684.194

CUPRINS

Lista abrevierilor	9
--------------------------	---

INTRODUCERE	13
Mihai Ralea – om politic	13
Profilul scrierilor despre Mihai Ralea	15
Obiectivele lucrării	23
Surse istorice	26
Structura lucrării	29

CAPITOLUL I

Omul politic atașat democrației: Mihai Ralea – membru al Partidului Național-Țărănesc, 1927–1938	39
Începutul anilor 1920: surse franceze și românești	39
Raportarea față de marxism/socialism și integrarea în PNT	42
Mihai Ralea – deputat și ministeriabil (1928–1933)	45
Critica modernizării haotice gîrate de PNL	48
Pledoaria pentru specializare și critica formelor fără fond	49
Discursul despre PNL și burghezie	51
Politicile intervenționiste și capitalismul de stat	55
Țăranii și țărănismul	62
Chestiunea corporatismului	66
Poziția lui Mihai Ralea față de minorități, în special față de evrei	67
Problema apartenenței la masonerie	68
Despre condiția comunității evreiești din România	72
Ralea – publicist politic polemic cu orientările xenofobe	76
Confruntarea cu guvernarea antisemită Goga–Cuza	84
Rescrierea istoriei anilor 1937–1938	87

CAPITOLUL II

În serviciul dictaturii regale: Mihai Ralea

la Ministerul Muncii (martie 1938 – iulie 1940)	90
Mandatul lui Mihai Ralea la Ministerul Muncii.	90
Munca industrială – chestiune de securitate națională.	97
Mihai Ralea și principalii săi colaboratori de la minister	99
Stavri Cunesco – un profil biografic	100
Ministerul Muncii, armonia socială și statul de dreptate muncitorească.	103
Ralea și corporatismul	106
Infiltrarea legionară în mediile muncitorești	108
„Muncă și voie bună“	110
Octombrie 1938 – înființarea breslelor și „noul spirit al vremii“	113
Consilierul regal Nicolae Iorga și ministrul Mihai Ralea	118
Un politician cu mai multe venituri: ministru al muncii și profesor universitar	121
Ministrul muncii și contactele cu sovieticii	125
Un Minister al Muncii impregnat de naționalism?.	129

CAPITOLUL III

Supraviețuire în condiții extreme: Mihai Ralea

sub regimul antonescian (septembrie 1940 – august 1944)	132
Natura regimului politic antonescian	132
Comisia legionară de revizuire și situația de la Facultatea de Filozofie-Litere, 1940–1941	134
Mihai Ralea – un dușman obiectiv al dictaturii antonesciano-legionare	137
Confruntarea surselor istorice contradictorii.	143
Detenția din lagărul de la Târgu Jiu Contactul cu comuniștii (1942–1943).	145
Perioada legionaro-antonesciană ca tranziție spre orientări prosovietice pregnante	153
Ralea și memoriul universitarilor (aprilie 1944).	162
Scrierile academice și activitatea politică, 1943–1944	164

CAPITOLUL IV

Demnitar sub regimul procomunist: Mihai Ralea

la Ministerul Artelor (martie 1945 – august 1946)	169
--	-----

IV.1 Politicile culturale înainte de ministeriatul lui Mihai Ralea. . .

Definiții ale politicilor culturale.	169
--	-----

Democratizarea culturii și înclinația spre colectivism și naționalism	171
Transformări instituționale post-1918.	173
Criterii de selectare a cadrelor ministeriale	176
Subvenționarea domeniului cultural	178
Reputați scriitori și intelectuali ajunși miniștri:	
Octavian Goga și P.P. Negulescu	180
Centralizare și descentralizare	183
Conflictul între generații și „criza culturii“.	184
Un profil de ministru: Aurel Vlad (PNȚ)	186
Dimitrie Gusti la Ministerul Instrucțiunii Publice, Cultelor și Artelor	188
Nicolae Iorga – premier și ministru al instrucțiunii.	189
Ion Petrovici – ministru în regimuri de extremă dreaptă	192
Cultura și artele sub dictatura regală.	193
Politici culturale sub dictatura legionaro-antonesciană.	196
IV.2 Ministeriatul lui Mihai Ralea	199
Înainte de 6 martie 1945: Partidul Socialist-Tărănesc, <i>Desrobirea</i> și dizolvarea în Frontul Plugarilor	199
Profilul politic și intelectual al întâiului ministru al artelor	207
Schimbări legislative	210
Ralea și ideea planificării, inclusiv în cultură.	212
Ministru al artelor, dar și profesor de psihologie	213
Interacțiunea cu instituții cazone	216
Umanism socialist, internaționalism și protecționism	218
Mihai Ralea și N.D. Cocea, directorul general al teatrelor	221
Numirea lui Tudor Vianu în funcția de director al Teatrului Național	226
Transformări instituționale: teatre și sindicate noi	228
Ministerul Artelor și favorizarea grupărilor artistice asociate puterii	231
M. Ralea, Petru Comarnescu, N.D. Cocea	232
Aspecte de politică financiar-fiscală în domeniul artelor	234
Ministru al artelor și director la <i>Viața românească</i>	237
Ministru <i>ad-interim</i> la culte și candidat pentru deputăție (1946)	239
CAPITOLUL V	
Mihai Ralea – ministru plenipotențiar în SUA (1946–1948)	245
În misiune diplomatică la Washington	245
Legăția și chestiunile religioase.	254

M. Ralea și raportarea la chestiunile religioase înainte de 1945.	256
Misiunea diplomatică din Statele Unite: primele priorități.	259
Subminarea ajutorului umanitar	262
Chestiunile greco-catolică și național-tărănistă.	265
Bisericele ortodoxe din SUA ca spații ale contestării guvernului Groza	267
Activitatea diplomatică a lui Ralea și provocările ei	269

CAPITOLUL VI

Mihai Ralea și „modernizarea” într-un cadru

marxist-leninist 1948–1964.	276
Depășirea momentului critic al rechemării la București.	276
Decizerea de trecutul țărănist, burghez, cosmopolit.	279
Definirea modernizării în context comunist și adeziunea la PMR	283
Ralea, Gáll Ernő și primele sinteze de istorie a sociologiei	287
Ralea – urmărit de Securitate	289
Director al Institutului de Psihologie și membru influent al Academiei (1955–1964).	296
Premisele numirii din 1956 ca președinte al Institutului Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea	303
Mihai Ralea la conducerea „diplomației” culturale a regimului Gheorghiu-Dej.	306
Securitatea și monitorizarea poziției lui Ralea față de raporturile româno-sovietice (1961–1964)	311
O predare de ștafetă la nivelul „diplomației” culturale?	317
Aproximări și erori în evocările privitoare la Ralea	318

CONCLUZII	323
În zodia oportunismului?	323
O posibilă concluzie preliminară	327
Mihai Ralea, moralistul fără morală?	331
Apărarea principiilor democrației liberale	333
Compromisul și trădarea de sine.	334
Compromisul primejdios	337

Note	343
Bibliografie	425
Indice	461

ABREVIERI

ACNSAS	Arhiva Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității
ADMAE	Arhivele Diplomatice ale Ministerul Afacerilor Externe (București)
Agitprop	Agitație și propagandă
AIIESEE	Asociația Internațională pentru Studii Sud-Est Europene
ANDCO	Analiza dosarelor comuniștilor ilegaliști
ANIC	Arhivele Naționale Istorice Centrale
ARLUS	Asociația Română pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică
BCUB	Biblioteca Centrală a Universității din București
BIT	Bureau International du Travail
BOR	Biserica Ortodoxă Română
BPD	Blocul Partidelor Democratice
CAM	Casa Autonomă a Monopolurilor
CASC	Comisia Aliată (Sovietică) de Control
CCD	Casa Corpului Didactic
CFR	Căile Ferate Române
CGM	Confederația Generală a Muncii
CML	Corpul Muncitoresc Legionar
D	Domnul
DGLR	Dicționarul general al literaturii române
DGP	Direcția Generală a Poliției

DGSP	Direcția Generală a Securității Poporului
DGSS	Direcția Generală a Securității Statului
DGT	Direcția Generală a Teatrelor, Operelor și Spectacolelor
DUI	Dosar de urmărire individuală
ESPLA	Editura de Stat pentru Literatură și Artă
ESLS	Editura de Stat pentru Literatură Științifică
FND	Frontul Național Democrat
FP	Frontul Plugarilor
FRN	Frontul Renașterii Naționale
Gestapo	Geheime Staatspolizei (Poliția secretă de stat)
INST	Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului
IRRCs	Institutul Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea
ISCE	Institutul de Studii și Cercetări Balcanice
ISPMN	Institutul pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale
ISPRI	Institutul de Științe Politice și Relații Internaționale
ISR	Institutul Social Român
LANC	Liga Apărării Național-Creștine
LCP	Liga Contra Prejudecăților
MAN	Marea Adunare Națională
MCIP	Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice
MONT	Mobilizarea și Organizarea Teritoriului și Națiunii
MVB	Muncă și voie bună/ Muncă și voe bună
OIM	Organizația Internațională a Muncii
OND	Opera Nazionale Dopolavoro
PCdR	Partidul Comunist din România
PCF	Partidul Comunist Francez
PCR	Partidul Comunist Român
PMR	Partidul Muncitoresc Român
PNC	Partidul Național Creștin
PNL	Partidul Național Liberal
PNL-GT	Partidul Național Liberal-Gheorghe Tătărescu

PNȚ	Partidul Național-Țărănesc
PSD	Partidul Social-Democrat
PST	Partidul Socialist-Țărănesc
PUF	Presses Universitaires de France
RPR	Republica Populară Română
RSR	Republica Socialistă România
SADL	Sindicatul Artiștilor Dramatici și Lirici
SATSIS	Sindicatul Artiștilor și al Tuturor Salariaților din Întreprinderile de Spectacole
SET	Societatea pentru Exploatare Tehnice
SRSC	Societatea pentru Răspândirea Științei și Culturii
SSI	Serviciul Special de Informații/Serviciul Secret de Informații
SSR	Societatea Scriitorilor Români
STB	Societatea Tramvaielor București
TNB	Teatrul Național din București
TP	Tineretul Progresist
UDR	Uzinele și Domeniile Reșița
UGIR	Uniunea Generală a Industriașilor din România
UNESCO	Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură
UP	Uniunea Patrioților
URSS	Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice
USMT	Uniunea Socialistă a Muncitorilor și Țăranilor
UTC	Uniunea Tineretului Comunist
VOKS	Vsesoiuznoe Obștestvo Kulturnoi Sviazi S Zagranice (Societatea Sovietică pentru Relații Culturale cu Străinătatea)

INTRODUCERE

Mihai Ralea – om politic

Mihai Ralea¹ (1 mai 1896²–17 august 1964) a fost un umanist polihistor, profesor universitar la Filozofie-Litere (la Iași și București), psiholog, sociolog, estetician, scriitor, critic literar, eseist ș.a.m.d. Mai recent, unii istorici au subliniat și calitatea lui de teoretician (inclusiv al democrației) vădită îndeosebi în perioada interbelică. A fost însă și politician, membru important, la finele anilor 1920 și în anii 1930, al Partidului Național-Țărănesc (PNT), redactor-șef la *Dreptatea* (oficios de partid) începând din 1934 (unde a fost secondat de prietenul său Demostene Botez³) și chiar doctrinar al național-țărănistului. Aderase la PNT la mijlocul anilor 1920 și, într-un fel, cunoscutul economist și politician țărănist Virgil Madgearu i-a fost „naș” politic. Ralea s-a regăsit din a doua jumătate a anilor 1930 alături de Armand Călinescu, Mihail Ghelmegeanu, Grigore Gafencu, Petre Andrei în așa-numita grupare centristă a PNT. De fapt, primul enumerat (Armand Călinescu, lider național-țărănist antilegionar, rezervat față de acțiunile lui Iuliu Maniu și ulterior om forte al dictaturii regale) este personajul care a jucat un rol decisiv în evoluția politică a lui Ralea, cu o contribuție majoră la atragerea lui în guvernul regimului carlist (la remanierea ministerială de la 30 martie 1938).

Între martie 1938 și iulie 1940, Mihai Ralea a îndeplinit funcția de ministru al muncii, practic de la începuturile dictaturii regale și până spre finalul ei; la sfârșitul lui 1938 a fost unul dintre fondatorii partidului unic al regelui Carol II, inițial denumit Frontul Renașterii Naționale, apoi Partidul Națiunii⁴.

Din scrierile lui concepute în anii 1920 și 1930 – sau din proiectele politice susținute și de el – se poate desprinde atât critica modernizării asumate de Partidul Național Liberal (PNL) de-a lungul deceniilor, cât și schița unui plan alternativ de modernizare a României. A avut ocazia, timp de doi ani, să pună în practică anumite idei politice, însă într-un cadru în care pluripartidismul și libertatea de exprimare erau suprimate, iar legislația cu iz corporatist, naționalist și xenofob era deja vădită. Istorici prestigioși numesc acest regim carlist dintre 1938 și 1940 drept o dictatură legionară (fascistă) fără legionari sau dictatură fascizantă⁵. Peste decenii, sub regim comunist, în 1955 – în contextul „spiritului Genevei” –, Mihai Ralea avea să revină cu un (pseudo)proiect de modernizare (mai degrabă culturală) în cadrele marxism-leninismului. Însă înainte, în primii ani postbelici, între 1945 și 1946, a exercitat și funcția de ministru al artelor fiind unul dintre puținele exemple de oameni politici care au ocupat astfel de înalte demnități sub regimuri politice atât de diferite (unul orientat spre extrema dreaptă, celălalt – spre extrema stângă). Nu numai că nu a fost o victimă a acelei zile teribile de 5 spre 6 mai 1950, atunci când mai toți foștii miniștri „burghezi” au fost arestați și trimiși spre Sighetu Marmăției, la penitenciarul elitei Vechii României⁶, ci a revenit în poziții de înaltă demnitate politică. A fost, rând pe rând, președinte al Institutului Român pentru Relații Culturale cu Străinătatea/IRRCȘ, din iunie 1956; vice-președinte al Prezidiului MAN (în 1958), membru al Consiliului de Stat, din 1961; președinte al Comisiei Naționale a RPR pentru UNESCO; după 1946 a fost și deputat. Toate aceste elemente îl transformă într-un „caz” foarte ofertant pentru istoric. L-am descoperit pe M. Ralea mai îndeaproape atunci când m-am ocupat de politicile culturale comuniste (cca 2006–2010) și ulterior de cercetarea științifică umanistă din institutele Academiei Republicii Populare Române; Ralea fusese director/coordonator al Secției de Filozofie a Institutului de Istorie și Filozofie, între 1949 și 1953, și director al Institutului de Psihologie între 1955 și 1964. Acesta a fost contextul în care am decis să mă aplec și asupra biografiei sale politice, fără să desprind acest subiect de analizarea intelectualului (angajat), a publicistului cultural și a savantului umanist care a fost Ralea.

Profilul scrierilor despre Mihai Ralea

Nu există o biografie politică cuprinzătoare a lui Mihai Ralea, după cum nu există o lucrare exhaustivă despre savantul umanist care să integreze și să utilizeze consistenta bază documentară (despre personaj și despre toate instituțiile pe care le-a populat de-a lungul vieții). Există un element obiectiv, dincolo de lipsa de apetență a cercetătorului academic față de genul biografiei politice, în răspăr cu spațiul occidental, cu precădere american⁷: numeroase surse istorice au devenit disponibile îndeosebi după momentul „revoluției arhivistice” din anii 2006–2007.

Istoriografia din perioada comunistă a avut o mare problemă în a explica prezența multor intelectuali și politicieni – „tovarăși de drum” de după 1945 – în structurile dictaturii regale (*dictatură fascistă*, cum a fost numită între 1948 și 1964, ba chiar și după). Trebuie spus că propaganda istoriografică de atunci nu prea greșea în legătură cu acest concept, deși falsifica grosolan datele problemei: regimul personal carlist de la finele anilor 1930 chiar a fost sau a semănat cu o dictatură fascistă, chiar dacă fără fasciștii autohtoni – legionarii – la putere⁸. Prin urmare, este explicabil de ce, inițial, lucrările cu pretenții istoriografice au evitat să facă nominalizări. Luat ca atare, textul manualului patronat de istoricul de partid Mihail Roller lovește foarte tare, deși fără să îi numească, inclusiv în colaboratori de-ai comuniștilor din cadrul Blocului Partidelor Democratice (de la momentul 1946–1947) care se întâmplă să fi fost în trecut demnitari carliști. Era vorba, evident, în primul rând despre Mihai Ralea, fost ministru al muncii în guvernul dictaturii regale⁹. Istoria rolle-riană sugerează că a existat o solidaritate guvernamentală deplină, asumată în chestiuni precum frazeologia naționalistă, desființarea autonomiei cooperăției, măsurile de asigurare a „protecției intereselor naționale”, politica de expropriere a meșteșugarilor orășeni, a țăranimii, a funcționărimii¹⁰. De asemenea, se poate deduce că nici Ministerul Muncii condus de M. Ralea nu a făcut nimic pentru a stăvili „marele capital monopolist din industria grea”. De fapt, Roller relua cu alte

cuvinte – și fără să facă nominalizări – acuzațiile lansate de partidele istorice democratice (PNT, mai ales) contra unor FND-iști și BPD-iști care se aliaseră după 23 august 1944 cu PCR, deși fuseseră parte a sistemului politic carlist (Mihai Ralea, Gheorghe Tătărescu, Mihail Ghelmegeanu, Mitiță Constantinescu ș.a.), un regim pe care opoziția anticomunistă l-a socotit „vinovat de dezastrul țării” (deci componenții lui ar fi fost pasibili de condamnare după august 1944). În septembrie 1947, atunci când manualul rollerian intra în circulație, practic nu mai exista presă liberă de opoziție care să constate și să „valorifice” informațiile oferite de manual, echivalându-le cu o recunoaștere indirectă a folosirii de către PCR a unui trecut inutilizabil, întruchipat de personaje politice profund compromise. Ediția din 1948 a manualului coordonat de M. Roller a păstrat textul din 1947, fiind modificate doar erorile de dactilografiere¹¹. Nu știm în ce măsură această consecvență în a incrimina foști demnitari ai perioadei 1938–1940 a contribuit și ea la conul de umbră în care a intrat cariera politico-diplomatică a lui Mihai Ralea (în 1948 a fost rechemat în țară din postul de șef al Legației României „democrat-populare” din SUA și, până în 1956, nu a mai fost cooptat în posturi de mare vizibilitate politică¹²).

Perspectiva M. Roller *et comp.* a rămas în linii mari aceeași până prin 1960/1964 și nu prea valoriza ideea infiltrării comuniste a breslelor înființate de regimul dictaturii regale în intervalul 1938–1940 sau lupta antifascistă a intelectualității în ultimii ani de domnie ai lui Carol II. Situația istoriografică se va schimba însă în curând, instanțele politico-istoriografice oficiale vorbind tot mai multe despre prezența comunistă în sânul breslelor. Chiar în 1969, imediat după reabilitarea lui Lucrețiu Pătrășcanu, Ion M. Oprea – cercetător la ISISP (transferat în 1970 la Institutul de Istorie „N. Iorga”) – reiterea faptul că lupta de peste un deceniu împotriva fascismului în lumea intelectuală s-a datorat în primul rând determinării intelectualilor comuniști; în plus, el adăuga: „punctele de contact între manifestările intelectualilor antifasciști, care în marea lor majoritate proveneau din diferite partide burgheze, și între mișcarea antifascistă a clasei muncitoare inițiată de comuniști se stabileau nu numai pe plan teoretic, sub forma similitudinii

unor teze și idei propagate în masa largă a populației, ci și în domeniul activității practice, sub forma legăturilor și coope-rării unora dintre cei mai de seamă intelectuali comuniști ca: Lucrețiu Pătrășcanu, Alexandru Sahia, Petre Constan-tinescu-Iași etc. cu reprezentanții de seamă ai intelectualității burgheze, democrat¹³. Se făcea referire la Mihai Ralea, Petre Andrei ș.a., care combătuseră fascismul și rasismul în anii 1930¹⁴.

Previzibil, teza infiltrării puternice a breslelor s-a menți-nut, sugerându-se acum conivența ministrului carlist al muncii, M. Ralea, cu forțele progresiste¹⁵. Pe măsură ce era subliniată această conivență cu personalități și organizații ce gravitau în orbita regimului carlist, a fost diminuat și caracterul „fas-cist” al dictaturii regale (sistem politic ce a ajuns să fie conside-rat în ultimii ani ai comunismului doar un regim „autoritar”, și nu dictatorial, și aceasta chiar într-o sinteză de istorie pro-dusă de cei doi cenzori ai istoriografiei, Mircea Mușat și Ion Ardeleanu). Această direcție de interpretare a fost dată chiar de către N. Ceaușescu încă din 1966, atunci când el a extins cercul grupării antihitleriste și antifasciste din perioada 1938–1940, vorbind despre „largo forțe progresiste” și de „atitudinea lucidă a unor grupări politice ale claselor conducătoare” care „au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organi-zațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei naziste”¹⁶. Istori-cul de partid și culturnicul Gheorghe I. Ioniță a preluat aceste teze istoriografice ceaușiste într-un text scris în colaborare cu V. Smîrcea; potrivit celor doi, obiectivele luptei pentru apăra-rea independenței și suveranității patriei împotriva fascis-mului „au antrenat și pături mijlocii ale societății, inclusiv elemente și cercuri ale claselor stăpânitoare, neliniștite de perspectivele sumbre ale atentării la integritatea și ființa sta-tului român de către forțele întunecate fasciste”¹⁷. Dacă după 1947–1948 istoriografia stalinismului cultural vorbea mai de-grabă de un eșec al PCdR de a coaliza forțele antifasciste, istoricii ceaușismului nuanțează mult această perspectivă: „eforturile depuse în anii 1933–1940 de către Partidul Comu-nist Român pentru făurirea unei coaliții a forțelor patriotice antifasciste pentru pace s-au soldat cu rezultate însemnate, parțiale, care în totalitatea lor au dovedit posibilitățile largi

de realizare a unui puternic front național antihitlerist¹⁸. Pe măsură ce tema *frontului național* – cuprinzând inclusiv segmente și personalități din cadrul regimului carlist – a căpătat pondere istoriografică pregnantă, s-a diminuat și determinarea istoricilor de a mai reliefa aspecte ale luptei de clasă din perioada 1938–1940; de altfel, după cum remarcă și Florin Müller, începând mai ales din anii 1960, în general lupta de clasă devine tot mai estompată în spațiul istoriografic autohton¹⁹.

Studiile – să le spunem serioase – de istorie literară de până în decembrie 1989 au insistat asupra posturii de eseist/estetician/scriitor a lui Mihai Ralea (poate unul dintre cei mai rafinați esești din cultura română) și, inevitabil (din cauza cenzurii și/sau autocenzurii), nu au abordat în mod consistent și echilibrat prezența lui M. Ralea în spațiul politic, doctrinar și ideologic (mai ales pentru perioada 1938–1940)²⁰. Criticul și istoricul literar Florin Mihăilescu a realizat în postcomunism o foarte utilă monografie dedicată operei lui Mihai Ralea cu accent asupra operei filozofice, sociologice, psihologice, de istorie literară etc.²¹; însă aspectele de biografie politică sunt menționate doar în treacăt. Autorul – care a recuperat și dezvoltat prefețele sale din ediția critică Mihai Ralea (*Scrieri*, vol. IV–VII) – sugerează o continuitate a perspectivei academice, neglijând derapajele lui Ralea de după 1945 chiar în lucrări asumate științifice, în fapt pamflete antioccidentale de duzină (în care vorbește despre „caracterul antiuman și antiștiințific al psihologiei burgheze americane”; „psihologia canibalică americană”, vădind îndatorarea servilă față de viziunea marxist-leninistă în siajul discursului sovietic specific Războiului Rece). Abordarea lui Florin Mihăilescu este contradictorie și prin absența unei motivații serioase pentru needitarea în anii 1970–1980 a operei raliene din anii dictaturii carliste și din perioada de după 23 august 1944. Textele lui Ralea din *Desrobirea*, *Frontul Plugarilor* etc. indică un personaj aproape total înfeudat cauzei procomuniste și prosovietice, atacându-și fără scrupule foștii colegi din PNT, inclusiv pe Iuliu Maniu. Vorbim aici în special despre o publicistică politizată în serviciul monarhului autoritar și al regimului FRN (între 1938 și 1940), apoi în slujba regimului procomunist, dar și despre scrierile de după 1946, un corpus de lucrări dedicate mai ales psihologiei,

care abundă în teme conformiste din punct de vedere ideologic, pentru a folosi un eufemism. Abia în 2022, Ruxandra Câmpeanu a publicat o lucrare ce tratează cu probitate și aproape exhaustiv opera lui Ralea din perioada comunistă²².

Cum am arătat, chiar și publicistica politică precomunistă editată de Florin Mihăilescu, cu pretenții de exhaustivitate, are unele omisiuni semnificative; dacă erau luate în considerare toate textele, s-ar fi compromis eticheta purtată de Ralea, aceea de intelectual/jurnalist politic democrat și apărător până la capăt al pluralismului²³. Un astfel de decupaj merge cumva în siajul evocărilor lui Ralea din anii de după 1964, iar aici ar fi de menționat grupajele de rememorare a personalității sale din diverse publicații, mai ales *Viața românească* (în numărul 2 din 1965 au publicat astfel de materiale: N. Tertulian, Al. Philippide, Const. I. Botez, D.I. Suchianu, Horia Bratu, Dumitru Hîncu, Eugen Ionescu, Demostene Botez, Ion Petrovici, Eugen Filotti, I. Crețu, D.D. Roșca, Mircea Mancaș, dar și controversatul Valentin Lipatti²⁴, pentru o scurtă perioadă ginerele lui Ralea). Fișele și schițele biografice din anii 1970 și 1980 îl prezentau drept „reprezentant al radicalismului democrat-burghez” care „a apărat valorile democrației, a combătut naționalismul, antiintellectualismul și a luat atitudine împotriva fascismului și a curentelor fascizante”; apoi, brusc, săreau peste intervalul jenant din martie 1938 până în septembrie 1940 și ajungeau la „perioada de după Eliberare”, când Ralea s-a integrat deplin în noul regim politic și „a ocupat numeroase funcții politice și obștești”²⁵.

În special după 1989, studii despre opera lui M. Ralea – cu referiri răzlețe și la cariera politică – a realizat Constantin Schifirneț, care a contribuit la reeditarea lui parțială în perioada postdecembristă²⁶. În anul 2000, schițându-i biografia pentru *Dicționarul esențial al scriitorilor* (inițiat de Mircea Zăciu), profesorul Mircea Muthu făcea referiri și la implicarea politică a lui Ralea, dar trecea peste episodul adeziunii la dictatura carlistă: directorul de la *Viața românească* (prezentat ca „sociolog, antropolog, estetician, critic literar, memorialist, filozof”) s-ar fi angajat „în viața politică, intrând în conducerea Partidului Național-Țărănesc, [partid] care se va alătura Frontului Patriotic Antihitlerist. Condamnat la o detenție în

lagărul de la Târgu Jiu pentru activitate procomunistă, după 1944 va fi ministru al artelor în guvernul Petru Groza, ambasador [de fapt, *ministru plenipotențiar*] al României în SUA (1946–1948), deputat, vicepreședinte al Prezidiului M[ării] A[dunării Naționale], membru al Consiliului de Stat (din 1963), academician, membru în diferite organisme internaționale, director al Institutului de Psihologie al Academiei și șeful Catedrei de psihologie de la Universitatea din București²⁷. Fișa biografică dedicată lui M. Ralea în prima ediție din *Dicționarul general al literaturii române* (DGLR) – lexicon conceput sub egida Academiei Române – conține interesante sugestii de lectură, inclusiv pentru relația dintre umanist/scriitor și om politic, dar inevitabil – poate și din cauza cadrului lexicografic ce impune concizie – nu dezvoltă această idee²⁸.

În general astfel de texte au prelungit perspectiva statuată și înainte de 1989: un Ralea văzut mai ales prin prisma directoratului la *Viața românească*, unde s-a remarcat, alături de mentorul său G. Ibrăileanu, printr-o atitudine „militant-democratică”²⁹. Este semnificativ și simptomatic că și după 1989 a predominat analiza criticului, eseistului și scriitorului M. Ralea, cu neglijarea omului politic și a posibilelor interferențe – sau contradicții – dintre cele două calități³⁰. Accentul a căzut asupra investigării operei, nu și a omului politic (sau măcar a *omului* M. Ralea); este adevărat că, în urmă cu mai multe decenii, sus-amintitul D.D. Roșca s-a preocupat de subiect, însă cu limitările impuse de perioada în care publica și doar sub forma unui discurs (nu a unei opere de proporții)³¹. Discursul academicianului D.D. Roșca este plin de superlative și, pe alocuri, de clișee: Mihai Ralea este un „om de foarte nobilă viță sufletească”; la el se vădesc „generozitatea sufletească”, „limpezimea de cristal a expunerii”, „uluitoarea rapiditate a ceea ce poate fi numit esențialul lucrurilor”, „claritatea scrisului”; Ralea a dat culturii române o „concepție generală despre lume și despre om”; „și-a trăit viața cu pasiune”, a fost un creator de artă „cu o complexă structură sufletească”; sociologul, psihologul, dar și teoreticianul de mare clasă „a fost artist până în străfundurile ființei sale, artist chiar și atunci când voia să fie numai om de știință”³². Vorbind despre omul politic, Roșca amintea doar „lupta dusă de el